

BİR KİTAP / Book Review

Tıbbi Güç Ve Toplumsal Bilgi: Gerilimden Doğan Devinim

Nazmi Zengin

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tıp Fakültesi Göz Hastalıkları AD, Konya

Yazışma Adresi / Correspondence:

Prof. Dr. Nazmi Zengin

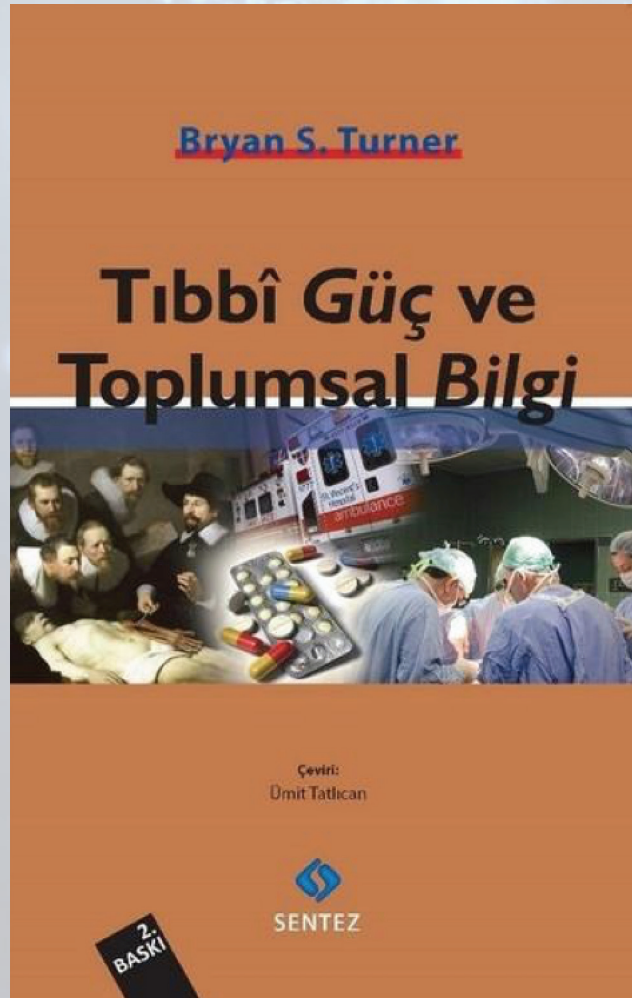
Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Tıp Fakültesi Göz Hastalıkları Anabilim Dalı, Konya
T: +90 553 809 42 42 E-mail: nzengin@konya.edu.tr

Orcid:

Nazmi Zengin <https://orcid.org/0000-0001-9228-4423>

Geliş Tarihi / Received : **20.07.2018** Kabul Tarihi / Accepted : **15.08.2018**

Zengin N. Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi: Gerilimden Doğan Devinim.
J Biotechnol and Strategic Health Res. 2018;2(2):117-121

Berberi asıllı bir Roma vatandaşı komedyen olan Publius Terentius Afer'e atfedilen "Homo sum, humani nil a me alienum puto" sözünden mülhem "Hekimim, insanla ilgili hiç bir şey bana yabancı değildir" sözünü pek severim. İyi bir hekimin sadece kendi branşıyla ilgili konularla değil, hastalarıyla ilgili bütün konulardan mesaisinin ve zihinsel kapasitesinin elverdiği ölçüde haberdar olması gerektiğini tıp fakültesinden hocalarımızdan defaatle işitmiştik. Ancak hekimliğin gider ayak teknik bir hizmete dönüştüğü, uçsuz bucaksız bir bilgi deryasında laboratuvar sonuçlarının, görüntülerin hastalarla ilişkisinin önüne geçmeye başladığı bir dünyada hocalarımızın öğütleri belli bir yaşa ve mesleki müktesabata erişince anlamaya başladığımı itiraf etmeliyim.

Sosyoloji de yaratılış itibarıyla topluluk halinde yaşayan bir canlı türü olan insanla ilişkili bir bilim dalı ve korkarım ki tıbbi bilgi arttıkça müfredattaki yeri giderek daralan, ihmal edilen bir bilim dalı. Tıp kitapları satan kitapevlerinde sağlık sosyolojisi ile ilgili kitapların hekimlere ve tıp öğrencilerine ayrılan bölümlerde değil de hemşirelere ve diğer sağlıkla ilişkili fakültelerde okuyan öğrencilere ayrılan bölümlerde yer alması hekimler olarak üzerinde düşünmemiz gereken bir vakıa.

Bu yazıda dünyanın yaşayan en büyük sosyologlarından olan Bryan S. Turner'ın dilimize Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi adıyla çevrilmiş Medical Power and Social Knowledge adlı kitabından bahsedeceğim. Turner, esas olarak din sosyolojisi alanında ünlenmiş olmakla birlikte kariyerinin ilk basamaklarından bu yana tıp sosyolojisi ile ilgilenmiş ve bu alanda "mutlaka okunması gereken" eserler üretmiştir.

Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi yaşadığımız günlerde yayıncılığın geldiği nokta göz önüne alındığında "oldukça eski" bir kitap. Kitabın İngilizce ilk baskısı 1987'de yapılmış, Turner 1995'te bir gözden geçirilmiş 2. baskısını hazırlamış. Halen Adnan Menderes Üniversitesinde sosyoloji profesörü olan Ümit Tatlıcan'ın 2011'de Türkçeye yaptığı çeviri, bu gözden geçirilmiş 2. baskının 2007'deki 'yeni-den basım'ından yapılmış. Yazdıklarımızı bir cümlede özetlersek, sağlık sosyolojisi alanında temel kaynaklardan birisi, haydi ilk baskısını es geçelim, Türkiye'deki okuyucuya 15 yılı aşkın bir süre sonra ulaşabilmiş. Tabii ki okuyucu sayısına paralel olarak sınırlı sayıda basılan bu tür kitapların baskısı tükenince 2. baskısının yapılması da kolay olmuyor. Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi'nin Türkçe 2. baskısı ancak 6 yıl sonra Ekim 2017'de yapılabildi. Sağlık sosyolojisi konusunda okuduğum Türkçe metinlerin neredeyse tamamında adı geçen bu kitabın bir nüshasına sahip olmak için uzun süre beklediğimi, kitabı elime alınca müstesna bir heyecan duyduğumu okuyucuyla paylaşmadan geçemem.

Dizin dahil 328 sayfadan oluşan kitap esas olarak Giriş, Hastalık ve Hastalık Durumu Kavramları, Tıbbi Gücün Toplumsal Organizasyonu ve Sonuç olmak üzere dört ana bölümden oluşuyor. Hastalık ve Hastalık Durumu Kavramları bölümüne Colin Samson "Delilik ve psikiyatri" başlıklı bir alt bölüm yazarak katkıda bulunmuş. Kitabın sonunda 35 sayfalık yer kaplayan geniş bir Kaynakça bulunuyor. Tabii ki her alanda olduğu gibi sağlık alanında da yayınların eksponansiyel biçimde arttığı bir dönemde Kaynakça'da yer alan yayınların bir çoğu artık tarihi önemi haiz duruma düşmüş vaziyettedir. Özellikle, Dünya Bankası öncülüğünde, Türkiye'de dahil çok sayıda ülkede uygulanan Sağlıkta Dönüşüm Programları'nın kitapta yer almaması günümüz okuyucusu için kuşkusuz büyük bir eksiklik. Bununla birlikte, temelinde bir ders kitabı olarak hazırlanan Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi daha ileri ve ayrıntılı okumalar yapacak olanlara sağlıklı bir giriş kapısı oluşturuyor.

Kitap, yukarıda belirttiğimiz gibi özünde bir ders kitabı ve sosyoloji öğrencileri için hazırlanmış. Bu nedenle sosyal bilimlerin yaklaşımlarına yabancı olanlar (örneğin biz tıpçılar) için okunmasında, nüfuz edilmesinde ve anlaşılmasında zorluklar barındırıyor. Sağlık bilimlerinde de, üzerinde çok durulmasa bile, teoriler vardır, ama bir yeni teori gelince eski teori genellikle tarih olur. Oysa sosyal bilimlerde her an birkaç teori birden yürürlükte olabiliyor, pabucu dama atılmış teoriler bile sınırlı alanlarda geçerliliğini korumaya devam edebiliyor. Bu nedenle kitabın hastalarının sorunlarına “reçete” yazmaya alışmış hekimlerin düşünme biçimiyle uyuşmayan bir tarzı olduğunu baştan söylemeliyiz.

Ümit Tatlıcan zor bir işi başararak bu değerli kitabı dilimize kazandırmış. “Tercüme kokuyor” denilebilecek yerler iki elin parmakları kadar bile yok desek yeridir. Tabii ki bazen garip durumlarla da karşılaşabiliyoruz. Örneğin sayfa 165’te, uzmanlaşma, bilgi, güç mücadeleleri ele alınırken kurulan “Fizik tedavi uzmanlarının marjinal konumu en azından bir ölçüde tıp mesleğinde tabi konumda olmalarının bir sonucudur” cümlesinde bir tuhafılık olduğunu okur okumaz anlayabiliyorsunuz. Kitabın orijinaline müracaat ettiğimizde çevirmenin kiropratikçileri fizik tedavi uzmanı olarak Türkçeye çevirdiğini anlamak insanı doğal olarak şaşırtıyor. Benzer bir hata sf. 266’daki “yeniden üreme teknolojileri” ve sf. 128-130’daki “anoraksıya” tabirinde de söz konusu. Muhtemelen zahmet edip en yakınındaki bir hekime sormaktan kaçınmanın sonucu olan bu tür hatalar Tatlıcan’a özgü değil. Yine sağlık sosyolojisi ile ilgili ülkemizde yazılmış bir kitapta yazarın temyiz mahkemesi anlamına gelen “court of appeal”ı “mahkemenin çekiciliği” olarak çevirdiğini hatırladıkça hala gülümsemekten kendimi alamam.

Bu arada başka çeviri kitaplarda da nadir olmayarak rastladığımız bir soruna, üzülenek belirtelim ki Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi’de de rastladık. Bu sorun “dizin”de verilen sayfa numaralarının çevrilen dildeki kitapla alakasız biçimde orijinal dildeki kitaba ait olması. Örneğin, yukarıda andığımız anoraksıya kelimesi dizinde sayfa 23, 28, 41, 144, 267 ve 3032te geçiyor olarak belirtilmesine karşın bu sayfalarda o kelimeyi bulmak mümkün değil!

Hastalık, rahatsızlık ve hastalık-rolü kavramları hakkında hekimlerin tıp sosyologlarından öğrenecekleri çok şey olduğu kanaatindeyim. Bu kavramları hakkında öğrenmemizin hekimlerle hastalar arasında basına ve sosyal medyadaki yazışmalara bakılırsa gün geçtikçe yaygınlığı ve sertliği artan gerilimlerin azalmasına katkıda bulunacağını ümit ediyorum. Tabii ki artık toplumsal değişimin artık klasikleşmiş bu kavramları da zorladığını bilmemiz gerekiyor. Hekimler artık açıktır ki kronik hastalıklarla daha çok uğraşıyorlar, ama geleneksel olarak hastalık olmayan durumlar örneğin gebe takipleri, kozmetolojik işlemler, yavaş yavaş en az kronik hastalıklar kadar hekimlerin mesailerini işgal etmeye başladı.

Turner, kitabın üçüncü bölümünde tıbbın sosyal organizasyonuna değiniyor. Bir uzmanlık alanı olarak tıbbın başka meslek alanlarıyla, özellikle de diğer sağlık meslekleriyle (eczacılık, hemşirelik, ebelik) nasıl ilişkiler içinde olduğuna dair irdemeleri ufuk açıcı. Doğrusu, bu bölümü okuduktan sonra göz hekimliği mesleği olarak optisyenlerle olan ilişkilerimize, zaman zaman yaşadığımız gerilimlere başka bir gözle bakmaya başladığımızı söylemeden geçemem.

Anlaştığı kadarıyla Turner kitabın 2. baskısında en büyük değişiklikleri “Sonuç” bölümünde yap-

Journal of BSHR
2018;2(2):122-127

ZENGİN
Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi:
Gerilimden Doğan Devrim

miş. Başka kitaplarından bildiğimiz kadarıyla son yıllarında çalışmalarını beden sosyolojisi üzerinde yoğunlaştıran yazar Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi'nin son kısmını da bu konuya ayırmış. Artık bedenlerin verili olmaktan çıkıp tasarlanabilir hale geldiği bir çağda benlik tasarımının beden tasarımıyla eşitlenmeye başlamasının tıp pratiğini kökten değiştirebilecek sonuçları olacaktır. Hekimlerin bu gerçeği görüp yarınlara bu doğrultuda hazırlanmaları hastalarıyla ilişkilerini daha sağlıklı bir zemine oturtacaktır.

Turner'ın, "Sonuç" bölümünde değindiği konulardan biri de "risk toplumu" kavramı. Risk, biz hekimlerin gündelik hayatının bir parçası olduğundan risk toplumu kavramını hafife alma tehlikesiyle her an karşı karşıyayız düşüncesindeyim. Alman sosyolog Ulrich Beck'in ortaya attığı bu kavram kişilerin maruz kaldığı risklerden farklı bir noktaya odaklanmamızı gerektiriyor. Çağımız bilgi çağıdır ve bilgi arttıkça riskin azalacağı düşünülür. Oysa tam tersine bu bilgi deryası içinde risklerin de daha fazla farkındayız ve toplum olarak riskin oluşturduğu kaygı tarafından manipüle edilir durumdayız. İhtiyaçların karşılanması yerine kaygıların giderilmesine odaklanan insanoğlunun tatsız tuzsuz, her an gerilimle dolu ve bu bozuk ruh hali ortamında her an yanlış işler yapması potansiyeli hiç olmadığı kadar yüksektir. Söylediklerimizin tıp alanındaki yansımaları teşhis yöntemlerinin her geçen gün karmaşıklaşması, "sağlam" insanın ortadan kalkması, herkesin bir biçimde ilaçlarla ya da hayat tarzı değişiklikleriyle sürekli tedavi olan hastalara dönüşmesi ve tabii ki "overdiagnosis" ve "iatrogenesis" salgınlarıyla tıbbin sağlığı bozucu yanının iyileştirici yanına eşitlenir hale gelmesidir.

"Tıbbi Bilgi ve Toplumsal Güç"ü bütün hekimlerin okuması gereken bir kitap olarak nitelendirmek abartı olur, ancak halk sağlığı, tıbbi etik, tıp eğitimi alanında çalışanların ve tabii ki konuya ilgi duyanların bu kitabı dikkatle okumasını şiddetle öneririm. Kitabı okumasını önereceğim bir başka hekim grubu da hekimlere önderlik yapacak, onların sözcüleri olacak, haklarını savunacak tabip odası veya benzeri hekim kuruluşlarının yöneticileridir. Hekimlerle halkın ve devletin kesişim alanında görev yapan bu yöneticilerin şu ya da bu siyasal cenhla ilgili saplantılarını güçlendirmek yerine bu tür kitaplar okuyarak bilgi dağarcıklarını zenginleştirmeleri mesleğimizin geleceği açısından hayati önem taşıyor.

Son olarak kitabı okurken altını çizdiğimiz cümlelerden bazılarını paylaşarak yazımızı noktalayalım: "... mesleklerin kendilerini ... rutinleşmeden koruyacak bir engele ihtiyaçları vardır ve bu engel mesleki bilginin belirsizliği sayesinde oluşturulur; mesleğin, kendi bilgilerinin sistematik ve rutinleşmiş bilgiye indirgenemeyecek belirli bir mesleki tutum ve ehliyetliliği gerektirdiğini vurgulayan gizemli bir yanı olması gerekir." sf. 160

"Mesleki tekellerin sürdürülmesinde devlet önemlidir." sf. 164

"Şikayet etmek, işyerinin çelişkileri ve gerilimleri karşısında ortaya çıkan duyguların ve hayal kırıklıklarının etkisini zayıflatan bir emniyet sübabıdır. şikayet nesnel koşullarda sistematik değişimler üretmez." sf. 178

"Tıp ve hukuk rutinler ve sistemik prosedürlere tamamen tabi olmayan bir uzmanlık bilgileri topluluğudur." sf. 179

"Kapitalizmde sağlık piyasadaki diğer şeyler gibi bir meta haline geldiği için, sağlık hizmetlerine

ulaşmayı ayrıca kar, üretim ve verimliliğin gerekleri biçimlendirir. Bu yüzden, genelde, ekonominin gerekleri ile sağlıklı bir hayatın gerekleri arasında sürekli gerilim vardır.” sf. 197

“Tıbbi-endüstriyel kompleks sayesinde serbest piyasaya ve girişimciliğe vurgunun yeniden canlanması hekimleri kar amaçlı, özel sağlık sistemlerinin ücretli çalışanlarına dönüştürmüş ve tıp mesleğinin belirli ölçüde proleterleşmesine yol açmıştır. Ticari bir girişimde ücretli olarak çalışan uzman hekim, uygun sağlık hizmetleri sunmanın yanı sıra, şirketin kar etmesini sağlamaktadır.” sf. 217

“... ihtisaslaşma bir bütün olarak tıp mesleğinin mesleki iç bütünlüğünü ve dayanışmasını zayıflattı veya en azından tehlikeye soktu.” sf. 217

Rahatsızlıklar, kapitalizm, sınıf ve kişisel davranış arasında hiçbir basit ve sabit bağlantı yoktur. sf 221

“Marksizm bir zamanlar Batı kapitalizmindeki toplumsal eşitsizliklere karşı güçlü bir ahlaki argüman sağladı.” sf. 222

“Kaynakların dağılımı konusunda açıkça eşitsiz bir yapıya sahip olan ABD’de yoksullar bile, tipik olarak, “kişisel gelirin yeniden-dağıtılmasıyla daha fazla toplumsal eşitlik sağlanması” fikrini desteklemezler.” sf. 215

“Marksizmin gerçekte bir beden teorisine sahip olmaması tuhaftır.” sf. 249

“Ünlü tıp bilimleri tarihçisi Sigerist bir zamanlar “Tıp teorileri her zaman belirli bir dönemin genel uygarlaşma sürecinin bir boyutunu temsil eder ve bunu tam anlamıyla kavramak için söz konusu uygarlığın diğer tezahürleri, felsefesi, edebiyatı, sanatı ve müziğini tanımamız gerekir” tespitinde bulunmuştu.” sf 251

“... tıp -tıpkı din gibi- belirli bir toplumun genel değerler ve kurumlar örüntüsünü yansıtır. “ sf 251
“Tıp ölümü geciktirdiği ölçüde daha fazla hastalığa maruz kalmamız gibi bir paradoks vardır.” sf 251
“Mevcut tıbbi müfredatın ve pratiklerin sağlık alanında karşılaşılan problemlere uygun olmadığı giderek daha fazla açıklık kazanmaktadır.” sf 252

“Onlar (sosyologlar) bir yandan toplumun bir tıbbi egemenlik biçimi olarak tıbbileştirilmesi sürecini eleştirirken, öte yandan kapsamlı koruyucu yaklaşımlar geliştirerek, hayat tarzları ve gündelik etkileşimin düzenlenmesine daha yoğun ve daha müdahaleci tıbbi önlemler önermişlerdir. Koruyucu hekimlik geleneksel, tedaviye yönelik tıbbi göre açıkça çok daha müdahalecidir, ancak sosyologlar modern toplumlarda kronik hastalığın toplumsal nedenlerine çözüm bulma çabası içinde tamamen koruyucu hekimliğe yönelmişlerdir.” sf 252

“Modern toplumlarda kişisel eşitliğe talep artarken toplumun gözetimi ve düzenlenmesine de ihtiyacın artması bir paradoks oluşturmaktadır.” sf 253

“Toplumun tıbbileşmesi bedenlerin, bir yurttaşlık unsuru olarak soyut bir sağlık anlayışına uygun biçimde, ayrıntılı ve oldukça titiz bir biçimde düzenlenmesini gerektirmektedir.” sf 254

Journal of BSHR
2018;2(2):122-127

ZENGİN
Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi:
Gerilimden Doğan Devrim

Journal of BSHR
2018;2(2):122-127

ZENGİN
Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi:
Gerilimden Doğan Devrim

“... oldukça emin bir biçimde, tıbbi politikaların kendi özel ve bağımsız çıkarları ve gündemlerine sahip grupların kriz geçiş dönemiyle ilişkili ve çelişkili baskılarına maruz kalacağını öngörebiliriz. Bu baskı grupları, tıbbi politikalar alanında, kendi özel tıp teknolojisi eleştirisine sahip çevreci lobiyi, özel bir ataerkil tıp eleştirisine sahip feminist hareketi, çocukların -özellikle ev-içi şiddet alanındaki- sağlık durumları ve sosyal statüleri konusunda daha büyük kaygılara sahip hareketi, yanlış teşhis ve tedaviler konusunda hukuk reformu talep eden geniş bir baskı grubunu, alternatif tıp sistemleriyle ilişkili gelişen çeşitli grupları ve daha fazla sağlık hizmeti için daha fazla sağlık eşitliği ve tıbbi sistemlerde kâr güdüsünün kontrol altına alınması veya ortadan kaldırılması mücadelesi veren çeşitli sosyalist grupları içerecektir. Sağlık sistemleri içindeki farklı uzman ve yardımcı uzman meslek grupları bu farklı siyasal grupların çapraz ateşi arasında kalacaklardır.” sf 254

“Sporun sosyolojik açıdan önemli bir başka yönü, insanlara farklı ‘bedenlerinden kaybolma’ fırsatları sağlamasıdır. Çoğu kez spor olaylarının ürettiği yoğun katılı m duygusu, bireysel beden in kollektif beden içinde kaybolmasını mümkün kılarak, davranışın düzenli veya uygar bir informelleşmesini ve duyguların kontrollü düzensizliğini mümkün kılar.” sf 273